МАКРОСОЦИОЛИНГВИСТИКА

11-дәріс. Тілдердің жойылу қаупі және ревитализация

Білім беру бағдарламасы: Лингвистика | Магистратура, 2-курс | Оқыту тілі: қазақ тілі

Дәрістің мақсаты және оқу нәтижелері

• тілдердің жойылу қаупі және ревитализация мәселелерін заманауи социолингвистикалық теориялар арқылы түсіндіру; тілдік жағдайды қоғамдық институттар, әлеуметтік топтар және саясат деңгейінде ғылыми тұрғыдан талдау дағдысын қалыптастыру.

• – тіл өміршеңдігін бағалау бойынша негізгі ұғымдарды түсіндіріп, нақты дерекке сүйеніп талдай алады.

• – ұрпақаралық берілу және домендер бойынша негізгі ұғымдарды түсіндіріп, нақты дерекке сүйеніп талдай алады.

• – unesco көрсеткіштері бойынша негізгі ұғымдарды түсіндіріп, нақты дерекке сүйеніп талдай алады.

1. Тіл өміршеңдігін бағалау

Теориялық негіз және талдау өлшемдері

• Тіл өміршеңдігін бағалау — макросоциолингвистикалық талдауда жеке сөйлеушінің тілдік таңдауын кең әлеуметтік құрылымдармен байланыстыра қарастыруға мүмкіндік беретін мәселе. Зерттеуші ең алдымен талдау деңгейін анықтайды: жеке адам, әлеуметтік топ, мекеме, аймақ немесе мемлекет. Бір деңгейде байқалған заңдылықты екінші деңгейге автоматты түрде көшіруге болмайды. Мысалы, бір топтағы тілдік тәжірибе бүкіл қоғамның тілдік ахуалын толық...

• Бұл тақырыпты түсіндіруде үш өлшемді ажырату маңызды. Біріншісі — нормативтік өлшем: заңдар, ережелер және ресми құжаттар. Екіншісі — тәжірибелік өлшем: адамдар мен мекемелердің тілді нақты қолдануы. Үшіншісі — идеологиялық өлшем: белгілі тілдің беделі, қажеттілігі немесе құндылығы туралы қоғамдық түсініктер. тіл өміршеңдігін бағалау мәселесін осы өлшемдердің біреуімен ғана түсіндіру талдауды тарылтады.

1. Тіл өміршеңдігін бағалау — зерттеу тәсілі

Көрсеткіштер, себеп-салдар және әдіснама

• Ғылыми зерттеуде ұғымдардың операциялық анықтамасы қажет. Мысалы, «тілдің қоғамдық ықпалы» деген жалпылама тұжырымды қолданудың жиілігі, институционалдық қамтылуы, білім беру тіліндегі үлесі немесе ұрпақаралық берілуі сияқты өлшенетін көрсеткіштерге жіктеуге болады. Әр көрсеткіштің дереккөзі мен шектеуін ашық көрсету нәтижелердің тексерілуін қамтамасыз етеді.

• Себеп пен салдарды шатастырмау да маңызды. Тілге сұраныстың артуы еңбек нарығындағы өзгерістермен, білім беру мүмкіндіктерімен, көші-қонмен және мемлекеттік қолдаумен байланысты болуы ықтимал. Алайда олардың қайсысы шешуші фактор екенін тек салыстырмалы немесе бойлық деректер арқылы бағалауға болады. Сондықтан ғылыми қорытынды ықтимал түсіндірме мен дәлелденген нәтижені бөлек көрсетеді.

1. Тіл өміршеңдігін бағалау — қолданылуы

Практикалық қолдану және талқылау

• Практикалық тұрғыдан тіл өміршеңдігін бағалау мәселесі білім беру, қоғамдық қызмет, медиа және цифрлық коммуникацияда көрінеді. Тілдік құбылысты түсіндіру үшін «кім, қай жерде, кіммен, қандай мақсатта және қандай тілде сөйлейді?» деген сұрақтарды қолдануға болады. Бұл сұрақтар зерттеу дизайнын нақтылап, саясат пен нақты қолданыс арасындағы алшақтықты байқауға көмектеседі.

• Талдау сұрағы: «Тіл өміршеңдігін бағалау» мәселесін Қазақстандағы жоғары білім беру жүйесінде қандай көрсеткіштер арқылы зерттеуге болады?

2. Ұрпақаралық берілу және домендер

Теориялық негіз және талдау өлшемдері

• Ұрпақаралық берілу және домендер — макросоциолингвистикалық талдауда жеке сөйлеушінің тілдік таңдауын кең әлеуметтік құрылымдармен байланыстыра қарастыруға мүмкіндік беретін мәселе. Зерттеуші ең алдымен талдау деңгейін анықтайды: жеке адам, әлеуметтік топ, мекеме, аймақ немесе мемлекет. Бір деңгейде байқалған заңдылықты екінші деңгейге автоматты түрде көшіруге болмайды. Мысалы, бір топтағы тілдік тәжірибе бүкіл қоғамның тілдік ахуалын...

• Бұл тақырыпты түсіндіруде үш өлшемді ажырату маңызды. Біріншісі — нормативтік өлшем: заңдар, ережелер және ресми құжаттар. Екіншісі — тәжірибелік өлшем: адамдар мен мекемелердің тілді нақты қолдануы. Үшіншісі — идеологиялық өлшем: белгілі тілдің беделі, қажеттілігі немесе құндылығы туралы қоғамдық түсініктер. ұрпақаралық берілу және домендер мәселесін осы өлшемдердің біреуімен ғана түсіндіру талдауды тарылтады.

2. Ұрпақаралық берілу және домендер — зерттеу тәсілі

Көрсеткіштер, себеп-салдар және әдіснама

• Ғылыми зерттеуде ұғымдардың операциялық анықтамасы қажет. Мысалы, «тілдің қоғамдық ықпалы» деген жалпылама тұжырымды қолданудың жиілігі, институционалдық қамтылуы, білім беру тіліндегі үлесі немесе ұрпақаралық берілуі сияқты өлшенетін көрсеткіштерге жіктеуге болады. Әр көрсеткіштің дереккөзі мен шектеуін ашық көрсету нәтижелердің тексерілуін қамтамасыз етеді.

• Себеп пен салдарды шатастырмау да маңызды. Тілге сұраныстың артуы еңбек нарығындағы өзгерістермен, білім беру мүмкіндіктерімен, көші-қонмен және мемлекеттік қолдаумен байланысты болуы ықтимал. Алайда олардың қайсысы шешуші фактор екенін тек салыстырмалы немесе бойлық деректер арқылы бағалауға болады. Сондықтан ғылыми қорытынды ықтимал түсіндірме мен дәлелденген нәтижені бөлек көрсетеді.

2. Ұрпақаралық берілу және домендер — қолданылуы

Практикалық қолдану және талқылау

• Практикалық тұрғыдан ұрпақаралық берілу және домендер мәселесі білім беру, қоғамдық қызмет, медиа және цифрлық коммуникацияда көрінеді. Тілдік құбылысты түсіндіру үшін «кім, қай жерде, кіммен, қандай мақсатта және қандай тілде сөйлейді?» деген сұрақтарды қолдануға болады. Бұл сұрақтар зерттеу дизайнын нақтылап, саясат пен нақты қолданыс арасындағы алшақтықты байқауға көмектеседі.

• Талдау сұрағы: «Ұрпақаралық берілу және домендер» мәселесін Қазақстандағы жоғары білім беру жүйесінде қандай көрсеткіштер арқылы зерттеуге болады?

3. UNESCO көрсеткіштері

Теориялық негіз және талдау өлшемдері

• UNESCO көрсеткіштері — макросоциолингвистикалық талдауда жеке сөйлеушінің тілдік таңдауын кең әлеуметтік құрылымдармен байланыстыра қарастыруға мүмкіндік беретін мәселе. Зерттеуші ең алдымен талдау деңгейін анықтайды: жеке адам, әлеуметтік топ, мекеме, аймақ немесе мемлекет. Бір деңгейде байқалған заңдылықты екінші деңгейге автоматты түрде көшіруге болмайды. Мысалы, бір топтағы тілдік тәжірибе бүкіл қоғамның тілдік ахуалын толық...

• Бұл тақырыпты түсіндіруде үш өлшемді ажырату маңызды. Біріншісі — нормативтік өлшем: заңдар, ережелер және ресми құжаттар. Екіншісі — тәжірибелік өлшем: адамдар мен мекемелердің тілді нақты қолдануы. Үшіншісі — идеологиялық өлшем: белгілі тілдің беделі, қажеттілігі немесе құндылығы туралы қоғамдық түсініктер. unesco көрсеткіштері мәселесін осы өлшемдердің біреуімен ғана түсіндіру талдауды тарылтады.

3. UNESCO көрсеткіштері — зерттеу тәсілі

Көрсеткіштер, себеп-салдар және әдіснама

• Ғылыми зерттеуде ұғымдардың операциялық анықтамасы қажет. Мысалы, «тілдің қоғамдық ықпалы» деген жалпылама тұжырымды қолданудың жиілігі, институционалдық қамтылуы, білім беру тіліндегі үлесі немесе ұрпақаралық берілуі сияқты өлшенетін көрсеткіштерге жіктеуге болады. Әр көрсеткіштің дереккөзі мен шектеуін ашық көрсету нәтижелердің тексерілуін қамтамасыз етеді.

• Себеп пен салдарды шатастырмау да маңызды. Тілге сұраныстың артуы еңбек нарығындағы өзгерістермен, білім беру мүмкіндіктерімен, көші-қонмен және мемлекеттік қолдаумен байланысты болуы ықтимал. Алайда олардың қайсысы шешуші фактор екенін тек салыстырмалы немесе бойлық деректер арқылы бағалауға болады. Сондықтан ғылыми қорытынды ықтимал түсіндірме мен дәлелденген нәтижені бөлек көрсетеді.

3. UNESCO көрсеткіштері — қолданылуы

Практикалық қолдану және талқылау

• Практикалық тұрғыдан unesco көрсеткіштері мәселесі білім беру, қоғамдық қызмет, медиа және цифрлық коммуникацияда көрінеді. Тілдік құбылысты түсіндіру үшін «кім, қай жерде, кіммен, қандай мақсатта және қандай тілде сөйлейді?» деген сұрақтарды қолдануға болады. Бұл сұрақтар зерттеу дизайнын нақтылап, саясат пен нақты қолданыс арасындағы алшақтықты байқауға көмектеседі.

• Талдау сұрағы: «UNESCO көрсеткіштері» мәселесін Қазақстандағы жоғары білім беру жүйесінде қандай көрсеткіштер арқылы зерттеуге болады?

4. Қауымдастыққа негізделген жаңғырту

Теориялық негіз және талдау өлшемдері

• Қауымдастыққа негізделген жаңғырту — макросоциолингвистикалық талдауда жеке сөйлеушінің тілдік таңдауын кең әлеуметтік құрылымдармен байланыстыра қарастыруға мүмкіндік беретін мәселе. Зерттеуші ең алдымен талдау деңгейін анықтайды: жеке адам, әлеуметтік топ, мекеме, аймақ немесе мемлекет. Бір деңгейде байқалған заңдылықты екінші деңгейге автоматты түрде көшіруге болмайды. Мысалы, бір топтағы тілдік тәжірибе бүкіл қоғамның тілдік...

• Бұл тақырыпты түсіндіруде үш өлшемді ажырату маңызды. Біріншісі — нормативтік өлшем: заңдар, ережелер және ресми құжаттар. Екіншісі — тәжірибелік өлшем: адамдар мен мекемелердің тілді нақты қолдануы. Үшіншісі — идеологиялық өлшем: белгілі тілдің беделі, қажеттілігі немесе құндылығы туралы қоғамдық түсініктер. қауымдастыққа негізделген жаңғырту мәселесін осы өлшемдердің біреуімен ғана түсіндіру талдауды тарылтады.

4. Қауымдастыққа негізделген жаңғырту — зерттеу тәсілі

Көрсеткіштер, себеп-салдар және әдіснама

• Ғылыми зерттеуде ұғымдардың операциялық анықтамасы қажет. Мысалы, «тілдің қоғамдық ықпалы» деген жалпылама тұжырымды қолданудың жиілігі, институционалдық қамтылуы, білім беру тіліндегі үлесі немесе ұрпақаралық берілуі сияқты өлшенетін көрсеткіштерге жіктеуге болады. Әр көрсеткіштің дереккөзі мен шектеуін ашық көрсету нәтижелердің тексерілуін қамтамасыз етеді.

• Себеп пен салдарды шатастырмау да маңызды. Тілге сұраныстың артуы еңбек нарығындағы өзгерістермен, білім беру мүмкіндіктерімен, көші-қонмен және мемлекеттік қолдаумен байланысты болуы ықтимал. Алайда олардың қайсысы шешуші фактор екенін тек салыстырмалы немесе бойлық деректер арқылы бағалауға болады. Сондықтан ғылыми қорытынды ықтимал түсіндірме мен дәлелденген нәтижені бөлек көрсетеді.

4. Қауымдастыққа негізделген жаңғырту — қолданылуы

Практикалық қолдану және талқылау

• Практикалық тұрғыдан қауымдастыққа негізделген жаңғырту мәселесі білім беру, қоғамдық қызмет, медиа және цифрлық коммуникацияда көрінеді. Тілдік құбылысты түсіндіру үшін «кім, қай жерде, кіммен, қандай мақсатта және қандай тілде сөйлейді?» деген сұрақтарды қолдануға болады. Бұл сұрақтар зерттеу дизайнын нақтылап, саясат пен нақты қолданыс арасындағы алшақтықты байқауға көмектеседі.

• Талдау сұрағы: «Қауымдастыққа негізделген жаңғырту» мәселесін Қазақстандағы жоғары білім беру жүйесінде қандай көрсеткіштер арқылы зерттеуге болады?

Магистранттарға арналған тапсырмалар

• • Тақырыпқа қатысты бір ғылыми мақаланың зерттеу сұрағын, әдісін және қорытындысын талдаңыз.

• • Қазақстан және өзіңіз таңдаған басқа ел бойынша екі көрсеткішті салыстыратын шағын зерттеу жоспарын жасаңыз.

• • Тілдік саясат пен нақты тілдік тәжірибе арасындағы ықтимал айырмашылыққа екі дәлел және бір қарсы уәж келтіріңіз.

Бақылау сұрақтары

- 1. тіл өміршеңдігін бағалау ұғымын қандай теориялық тұрғыдан түсіндіруге болады?
- 2. ұрпақаралық берілу және домендер ұғымын қандай теориялық тұрғыдан түсіндіруге болады?
- 3. unesco көрсеткіштері ұғымын қандай теориялық тұрғыдан түсіндіруге болады?
- 4. қауымдастыққа негізделген жаңғырту ұғымын қандай теориялық тұрғыдан түсіндіруге болады?
- 5. Қарастырылған құбылысты зерттеу кезінде қандай этикалық және әдіснамалық шектеулер туындайды?

Қорытынды және ұсынылатын әдебиеттер

• Тілдердің жойылу қаупі және ревитализация мәселесін зерттеу тілдің қоғамдық өмірдегі қызметін бір ғана лингвистикалық белгімен шектемей, әлеуметтік құрылым, институт, саясат және тілдік тәжірибе өзара әрекеттестігі арқылы түсіндіруге мүмкіндік береді. Негізгі ғылыми талап — ұғымдарды нақтылау, дерек пен интерпретацияны ажырату және тұжырымдарды...

• Fishman, J. A. (1972). The Sociology of Language.

• Spolsky, B. (2004). Language Policy.

• Kaplan, R. B., & Baldauf, R. B. (1997). Language Planning from Practice to Theory.

• Haugen, E. (1966). Language Conflict and Language Planning.

Негізгі ұғымдарды жүйелеу

Тақырыптарды өзара байланыстыра талдау

Зерттеу бағыты

Тіл өміршеңдігін бағалау. Бұл мәселені қоғамдық институттар мен тілдік қауымдастық аясында қарастырыңыз.

Салыстырмалы қыр

Ұрпақаралық берілу және домендер. Ресми реттеу мен күнделікті тілдік қолданыс арасындағы айырмашылықты анықтаңыз.

Әлеуметтік контекст

UNESCO көрсеткіштері. Тілдің беделі, әлеуметтік сұраныс және қолжетімді ресурстар арасындағы ықтимал байланыстарды талдаңыз.

Макродеңгейдегі талдау үлгісі

Дәріс мазмұнына сүйенген зерттеу логикасы

1. Нормативтік өлшем

Тілге қатысты заңдар, ережелер, институционалдық құжаттар және ресми талаптар қандай?

2. Тәжірибелік өлшем

«Қауымдастыққа негізделген жаңғырту» аясында адамдар мен мекемелердің нақты тілдік практикасы қалай көрінеді?

3. Идеологиялық өлшем

Қоғамда тілдің беделі, қажеттілігі және құндылығы туралы қандай түсініктер бар?

4. Дәлел мен шектеу

Қолданылу жиілігі, институционалдық қамту және ұрпақаралық берілу сияқты көрсеткіштерді дереккөздерімен бағалаңыз.

Магистранттарға арналған талдау тапсырмасы

Қолданбалы жұмыс және қорытынды рефлексия

Кейс

Қазақстандағы жоғары оқу орнын мысалға алып, «Тіл өміршеңдігін бағалау» және «Қауымдастыққа негізделген жаңғырту» мәселелерін салыстырыңыз.

Зерттеу сұрағы

Тіл саясаты мен нақты тілдік тәжірибенің арасында қандай сәйкестік немесе алшақтық байқалады?

Әдіс және дәлел

Құжат талдауы, сауалнама не сұхбат арқылы жиналатын деректерді ұсыныңыз; себеп-салдар туралы асығыс қорытынды жасамаңыз.